

**КОРУПЦИОНЕН МОНИТОРИНГ НА
КОАЛИЦИЯ 2000**

(Бизнес-сектор)

Февруари 2004 г.

I. МЕТОДОЛОГИЯ

Извадка: Всички изследвания в настоящата разработка са проведени сред представители на стопански организации. Обем на извадката:

	Период на полевата работа	Размер на извадката (<i>брой стопански организации</i>)
1.	Януари 2000 г.	331
2.	Октомври 2000 г.	560
3.	Декември 2002 г.	530
4.	Март 2003 г.	447
5.	Юни 2003 г.	442
6.	Ноември 2003 г.	421
7.	Февруари 2004 г.	471

Метод на регистрация: персонално, стандартизирано интервю.

Полева работа: 2 – 25 февруари 2004г.

II. РЕЗУЛТАТИ

1. ЗНАЧИМОСТ НА КОРУПЦИЯТА ЗА БИЗНЕСА

За период от една година (март 2003г. – февруари 2004г.) оценката на представителите на бизнеса за проблемите пред страната се запазва без промяна. Най-сериозен проблем остава *корупцията*, следвана от *неблагоприятните условия за развитие на частен бизнес*.

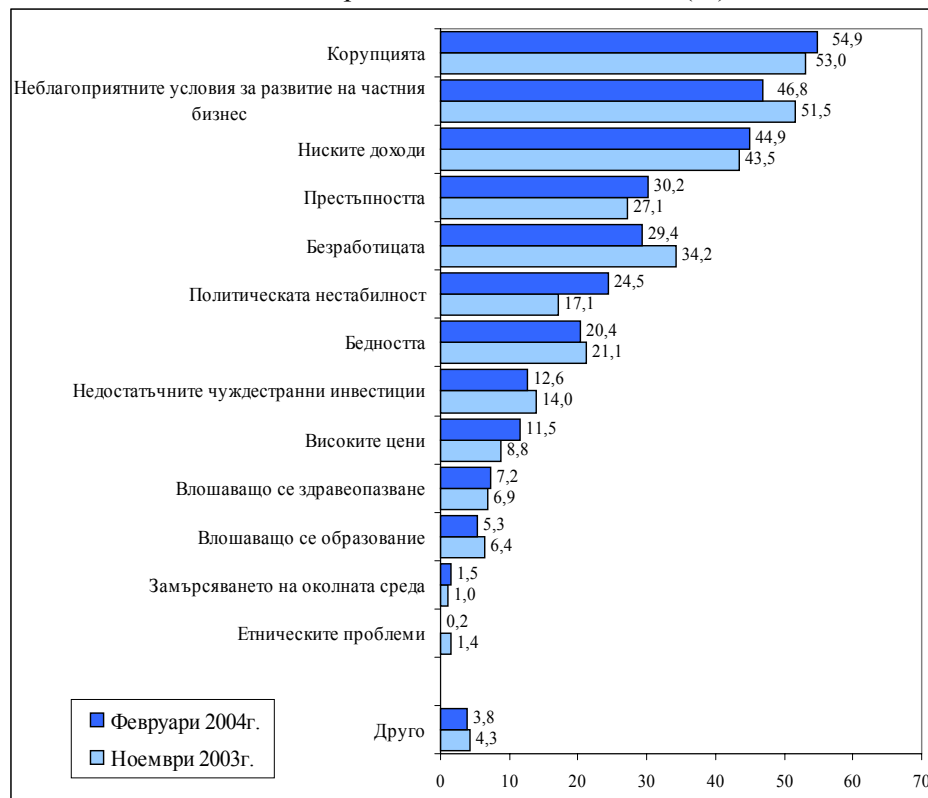
Ниските доходи и *бедността на населението*, наред с *престъпността* също продължават да бъдат определяни като значителни проблеми пред страната (Графика 1).

Единственият показател, при който се наблюдава трайно намаление е *безработицата* – оценките за нея спадат с шест пункта за една година.

На фона на тези устойчиви проблеми се засилва усещането за *политическа нестабилност*. Оценките за политическата обстановка са сравнително благоприятни през цялата 2003г., но само за три месеца се променят значително в негативна посока. Това говори за изчерпване на доверието в управляващите и е признак на засилваща се нетърпимост към бездействието и липсата на очакваната, осезаема промяна в социално-икономическа обстановка в страната.

Графика 1.

Относителна важност на проблемите на обществото (%)

База: Всички респонденти

Всеки трети предприемач определя *корупцията* като един от основните проблеми не само пред страната като цяло, но и пред бизнеса, в частност. *Корупцията*, особено сред *административните служители*, се нарежда на едно от челните места след *престъпността, нелоялната конкуренция и размера на данъците* (Приложение 3, Таблица 1). Това са и основните пречки пред предприемаческата дейност в момента.

2. РАВНИЩЕ НА КОРУПЦИЯ

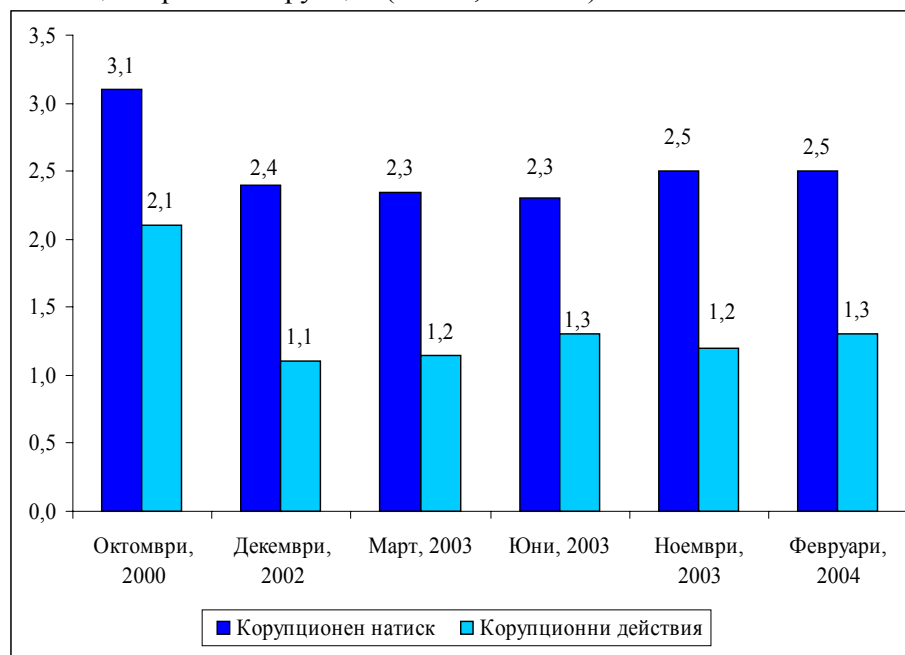
РЕАЛНА КОРУПЦИЯ

Реалната корупция се измерва чрез средномесечната честота на корупционните действия, в които представителите на стопанските организации съобщават, че са участвали.

От края на 2002г. започва плавно, но постоянно нарастване на индикатора, измерващ реално осъществените корупционни сделки в страната (Графика 2). Въпреки че стойностите на този индикатор все още са на едно сравнително ниско ниво, тези данни говорят за плахо, но постепенно увеличение на корупционните практики в бизнеса.

Графика 2.

Равнище на реална корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

ПУБЛИЧНИ УСЛУГИ, СВЪРЗАНИ НАЙ-ЧЕСТО С НЕОФИЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ

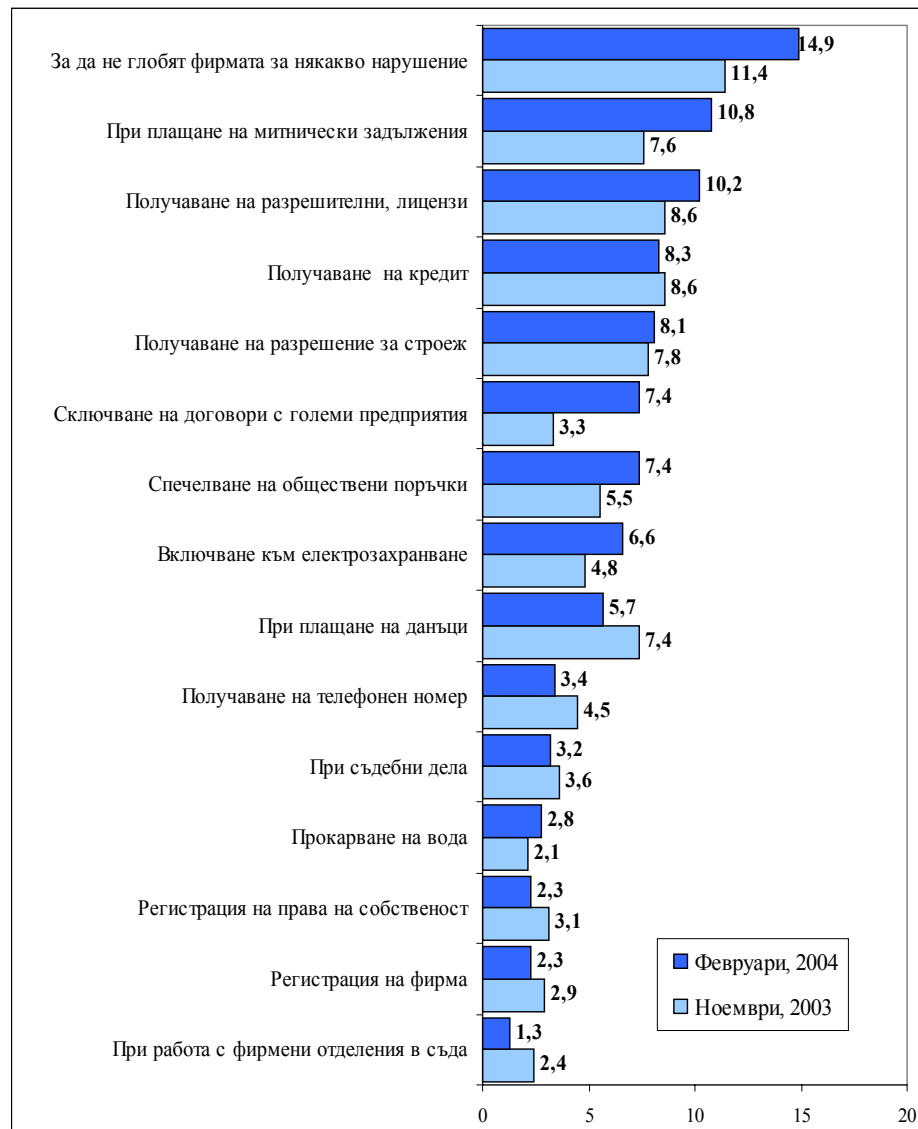
Регистрираното през юни 2003г. покачване на дела на фирмите, участвали в някакъв вид корупционна “сделка”, се запазва и към настоящия момент. Нещо повече, дори понижените през ноември 2003г. корупционни практики, свързани с някои от услугите като *получаването на разрешителни и лицензи, спечелването на обществени поръчки и сключването на договори с големи предприятия*, отново се връщат към по-високите си нива (Графика 3).

Засиленото търсене в някои сфери изглежда, че увеличава корупционния риск, например при издаването на разрешения за строеж и отпускането на кредити, които по-голяма степен се обвързват с неофициални плащания (Графика 3).

Най-често се дават нерегламентирани суми, за да се избегне плащането на глоба за извършено от фирмите нарушение. В случая, увеличаването на дялът на този вид “услуга” говори не само за повишаване на случаите на корупция, но и за увеличаване на нарушенията, извършвани от фирмите. Изследването на причините за това би било полезно в две насоки – от една страна, то ще допринесе за ограничаване на този масово използван от обществените служители начин за облагодетелстване, а от друга, за значително подобряване на бизнес-средата.

Графика 3.

Относителен дял на фирмите, извършили неофициални плащания за следните услуги (%)

База: Всички респонденти

РАЗМЕР НА НЕОФИЦИАЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ

Не само броят на корупционните сделки расте, нараства и размерът на неофициалните плащания за различните видове услуги, свързани с бизнеса. Постепенно се наблюдава изместване към по-високите стойности за някои от видовете услуги. Най-често за *получаване на разрешение за строеж; получаване на други видове разрешителни и лицензи и при съдебни дела* сумата, която се плаща допълнително на “подходящия човек” е между 250 и 500 лв. (Таблица 1).

При други видове услуги най-често даваните суми все още остават сравнително ниски – до 250 лв., но за сметка на това делът им се увеличава спрямо предходното изследване. Такива са: *услуги, свързани с работа с фирмените отделения (по вписването) в съда; при плащане на данъци; за прокарване на вода; за да не глобят фирмата за някакво нарушение.*

За някои от услугите, неофициалните плащания са разпределени почти равномерно в различните ценови категории. “Тарифите” за *склучването на договори с големи предприятия; регистрация на права на собственост; услуги при съдебни дела и свързани с получаването на кредит* варират в широки граници и до голяма степен зависят от големината на сделката и значимостта на услугата.

Покачване на размера на подкупите има и при най-скъпо “платените” обществени услуги – част от тях вече надхвърлят сумата от 5000 лв. При всеки шест от десет *обществени поръчки*, неофициалната сума или направеният подарък за спечелването им е бил на стойност над 1000 лв. Това се отнася и за четири от десет фирми, които са платили *при участието си в съдебни дела*, както и за една трета от тези, които са сключвали *договори с големи предприятия* чрез “плащания под масата”.

Може да се каже, че вече определен тип услуги не само трайно са обвързани с нерегламентирани плащания и подаръци, но и стойността им нараства все повече. Над една четвърт от фирмите е трябвало да платят повече от 1000 лв., за да *получат кредит или разрешение за строеж* (Таблица 1).

С други думи, забелязва се все по-ясно разграничение между по-маловажните, ежедневни видове услуги като *прокарване на вода, работата с фирмени отделения в съда, избягване на глоби и онези видове услуги, които дават сериозно конкурентно предимство на фирмата пред останалите на съответния пазар – спечелване на обществени поръчки и договори с големи предприятия, получаване на кредит* и т.н.

Постепенно от начин за по-лесно решаване на текущи проблеми, корупцията се превръща в част от успешната бизнес-практика. Тя вече си има ясни правила и “тарифи”. Всеки, който иска да развива успешно бизнеса си, трябва да бъде наясно с тях, независимо дали одобрява корупционните сделки и участва или не в тях.

Таблица 1. Размер на подкупа

	<i>До 250 лв.</i>		<i>251 – 500 лв.</i>		<i>501 – 1000 лв.</i>		<i>1001 – 5000 лв.</i>		<i>Над 5000 лв.</i>	
	<i>XI 2003</i>	<i>II 2004</i>	<i>XI 2003</i>	<i>II 2004</i>	<i>XI 2003</i>	<i>II 2004</i>	<i>XI 2003</i>	<i>II 2004</i>	<i>XI 2003</i>	<i>II 2004</i>
Получаване на разрешение за строеж	44,4	26,7	25,9	30,0	11,1	16,7	18,5	13,3	-	13,3
Получаване на разрешителни, лицензи	60,6	37,5	18,2	50,0	9,1	7,5	9,1	2,5	3,0	2,5
Включване към електрозахранване	60,0	68,0	26,7	24,0	-	-	6,7	4,0	6,7	4,0
Прокарване на вода	28,6	66,7	28,6	22,2	28,6	-	14,3	11,1	-	-
Получаване на телефонен номер	87,5	71,4	12,5	28,6	-	-	-	-	-	-
Регистрация на фирма	77,8	57,1	-	14,3	-	28,6	22,2	-	-	-
Получаване на кредит	32,3	43,8	38,7	15,6	16,1	12,5	12,9	15,6	-	12,5
При съдебни дела	23,1	25,0	23,1	33,3	15,4	-	38,5	25,0	-	16,7
При работа с фирмените отделения (по вписването) в съда	71,4	100,0	28,6	-	-	-	-	-	-	-
Регистрация на права на собственост	72,7	33,3	9,1	33,3	9,1	33,3	9,1	-	-	-
Спечелване на обществени поръчки	17,6	12,0	17,6	-	11,8	24,0	41,2	40,0	11,8	24,0
При плащане на митнически задължения	46,7	53,8	16,7	17,9	20,0	7,7	16,7	17,9	-	2,6
При плащане на данъци	74,2	94,1	19,4	5,9	6,5	-	-	-	-	-
Сключване на договори с големи предприятия	33,3	20,0	11,1	24,0	11,1	24,0	22,2	24,0	22,2	8,0
За да не глобят фирмата за някакво нарушение	62,8	79,3	23,3	10,3	14,0	8,6	-	1,7	-	-
Друга услуга, специфична за Вас	33,3	62,5	-	12,5	33,3	12,5	33,3	12,5	-	-

КОРУПЦИОННИ ПРАКТИКИ ПРИ СКЛЮЧВАНЕ НА ДОГОВОРИ

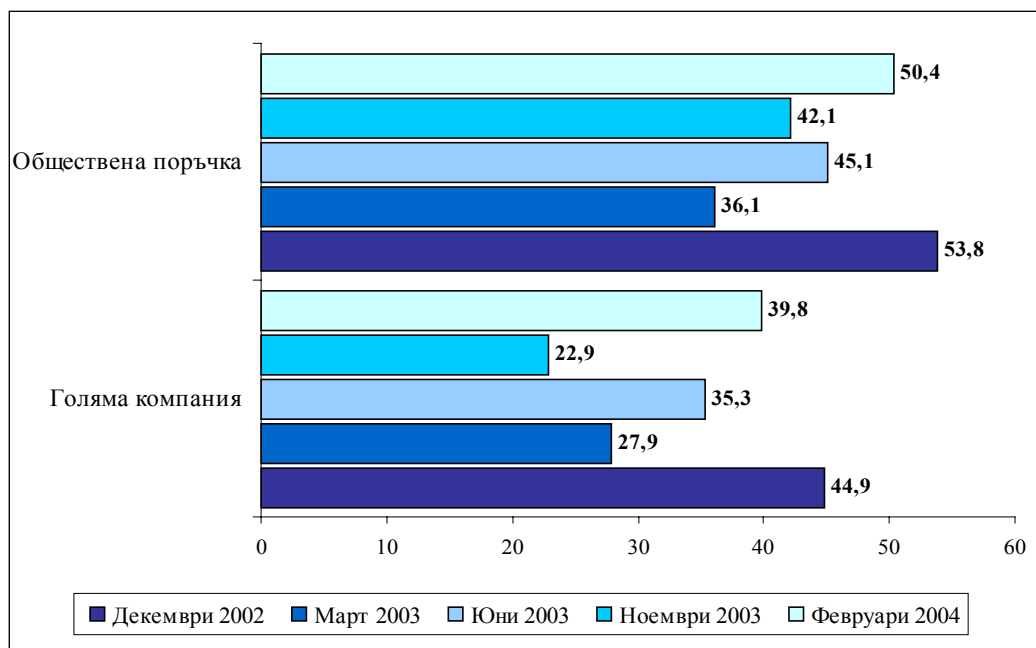
След значителния спад през цялата 2003г., в началото на 2004г. отново има увеличаване на случаите на участие на бизнеса в корупционни сделки, свързани със *спечелването на обществени поръчки или договори с големи компании*.

След като бяха намалели двойно за период от една година, сега стойностите отново се доближават до високите си нива от декември 2002г. Всеки втори бизнесмен, спечелил *обществена поръчка*, се е наложило да плати неофициално за това. При *договорите с големи компании* това се отнася за четири от десет фирми (Графика 4).

Като се има предвид, че по оценки на Българската стопанска камара общата стойност на възложените обществени поръчки за 2003г. е била близо 1.5 млрд. лв., става ясно, че сумите, които се разменят неофициално са твърде значителни и подобни корупционни практики биха могли да оказват съществено влияние върху развитието на предприемаческата дейност у нас.

Графика 4.

Относителен дял на платилите неофициално суми, за да получат *обществена поръчка или договор с голяма компания*

База:

Декември 2002 г.: N=147 (договор с голяма компания); N=155 (обществена поръчка);

Март 2003 г.: N=98 (договор с голяма компания); N=91 (обществена поръчка);

Юни 2003 г.: N=136 (договор с голяма компания); N=133 (обществена поръчка)

Ноември 2003 г.: N=140 (договор с голяма компания); N=121 (обществена поръчка)

Февруари 2004 г.: N=123 (договор с голяма компания); N=119 (обществена поръчка)

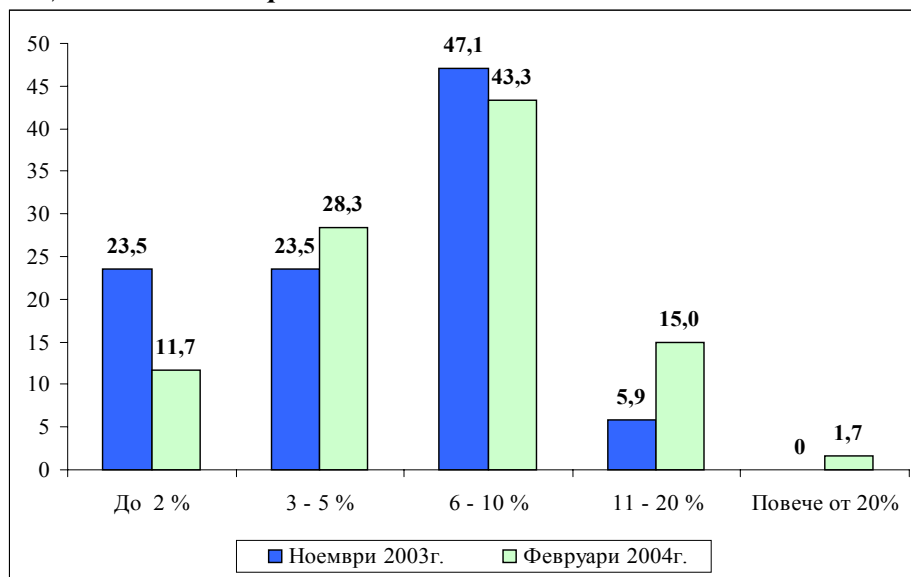
Все още сред плащанията, които бизнесът прави неофициално с цел получаване на *поръчки от общественния сектор* или *договор с голяма компания*, преобладават тези до 10% от стойността на договорната сума (Графики 5 и 6).

Въпреки това и тук има постепенно изместване на дяловете на плащанията към по-високите нива – и при *поръчките в общественния*

сектор, и при договорите с големи компании най-масови стават подкупите от 6 до 10% от стойността на договора. Увеличава се дялът на подкупите, които се движат в рамките на 11–20% от договорната сума. Настоящото изследване отново регистрира и подкупи над 20%, след като близо година подобни суми не бяха посочвани. Макар все още дялът им да е по-малък от този през март 2003г. (7%), данните са индикатор, че постигнатият напредък е бил твърде нестабилен и нетраен (Графики 5 и 6).

Графика 5.

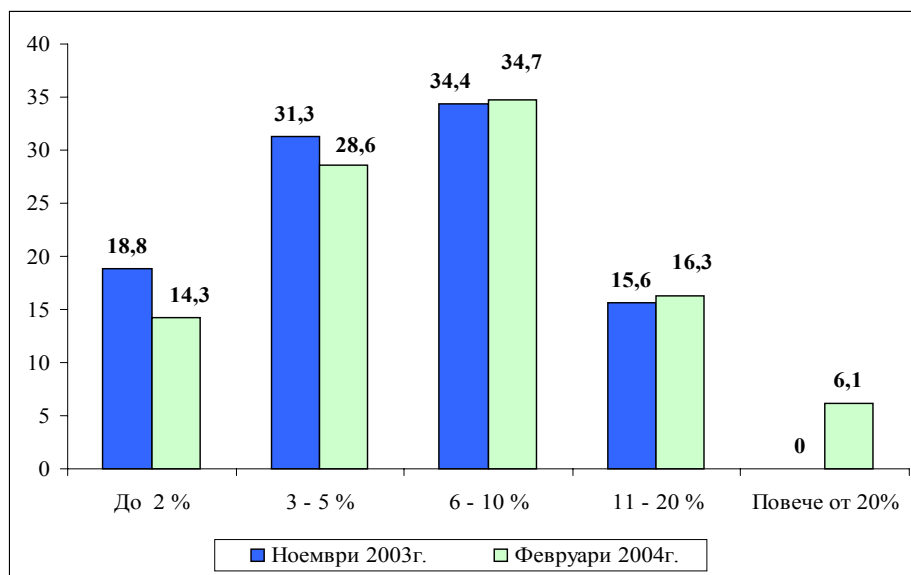
Дял от сумата по договора, който е платен за получаване на поръчка в **обществения сектор**

База: Респондентите, които са плащали за получаване на обществена поръчка(Ноември 2003 г.: N=51; Февруари 2004 г.:N=60)

Графика 6.

Дял от сумата по договора, който е платен за получаване на поръчка от **голяма компания**

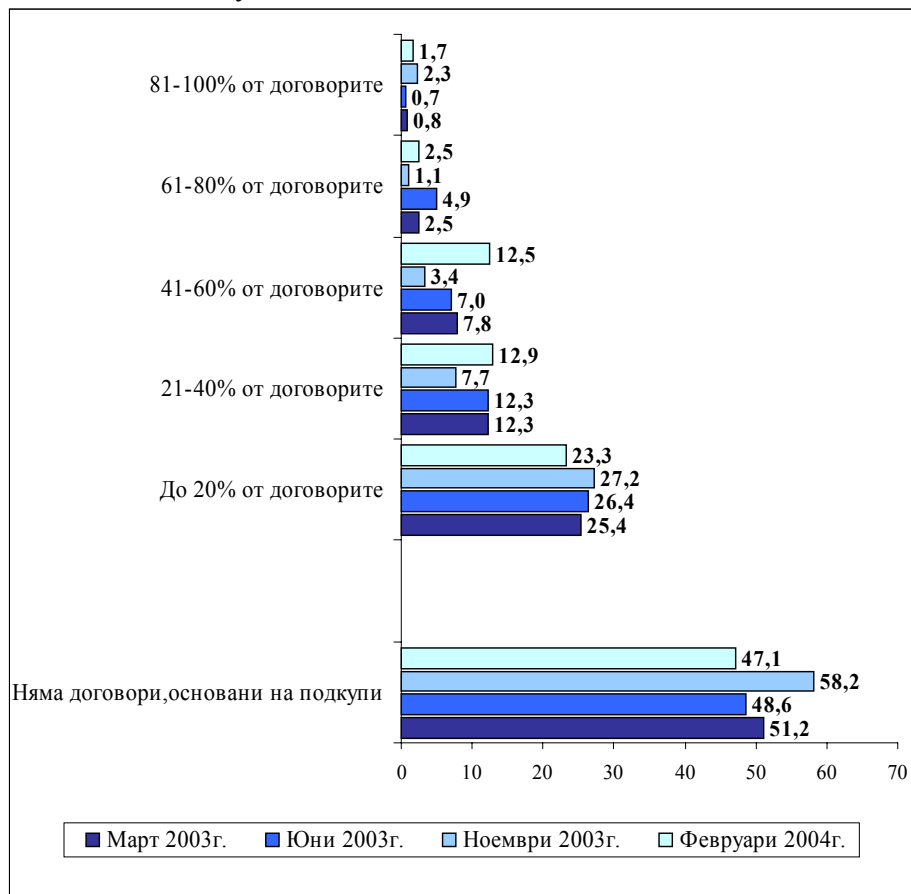
База: Респондентите, които са плащали за получаване на поръчка от голяма компания(Ноември 2003 г.: N=32; Февруари 2004 г.:N=49)

Позитивната тенденция от средата на 2003г. е прекъсната и при договорните отношения вътре в самия бизнес. Само за три месеца делът на тези, които смятат, че сделките между бизнес-партньорите в собствения им бранш не се основават на подкупи, намалява с повече от 10 пункта (*Графика 7*).

Увеличават се и дяловете на тези, които смятат, че повече от 20% от сключваните договори в бранша се основават на подкупи.

Графика 7.

Дял на договорите между бизнес-партньори в бранша, които се основават на подкупи

База: Март 2003г.: N=244; Юни 2003г.: N=284;
Ноември 2003г.: N=261; Февруари 2004г.: N=240

ДЕЙСТВИЯ НА БИЗНЕСА ПРИ СЛУЧАИ НА КОРУПЦИЯ

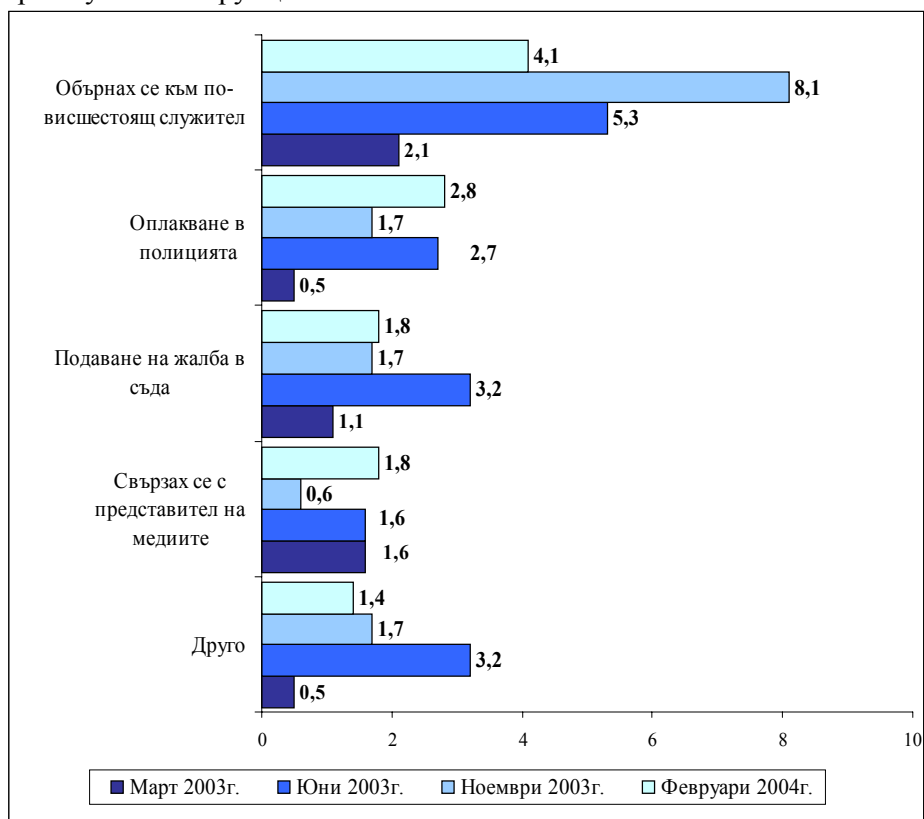
Макар и с известно колебание, продължава тенденцията от 2003г. в случаи на корупция бизнесмените да предприемат някакви действия за предотвратяване на корупционната сделка или изобличаване на корумпирания обществен служител (*Приложение 3, Таблица 2*).

Когато това се прави, се разчита основно на *оплаване към повисшестоящ служител* или *в полицията*. Възможностите на *съда* и

медите все още остават неизползвани като начин на защита срещу корумпирани чиновници (Графика 8).

Графика 8.

Относителен дял на действията, които бизнесмените са предприели при случаи на корупция

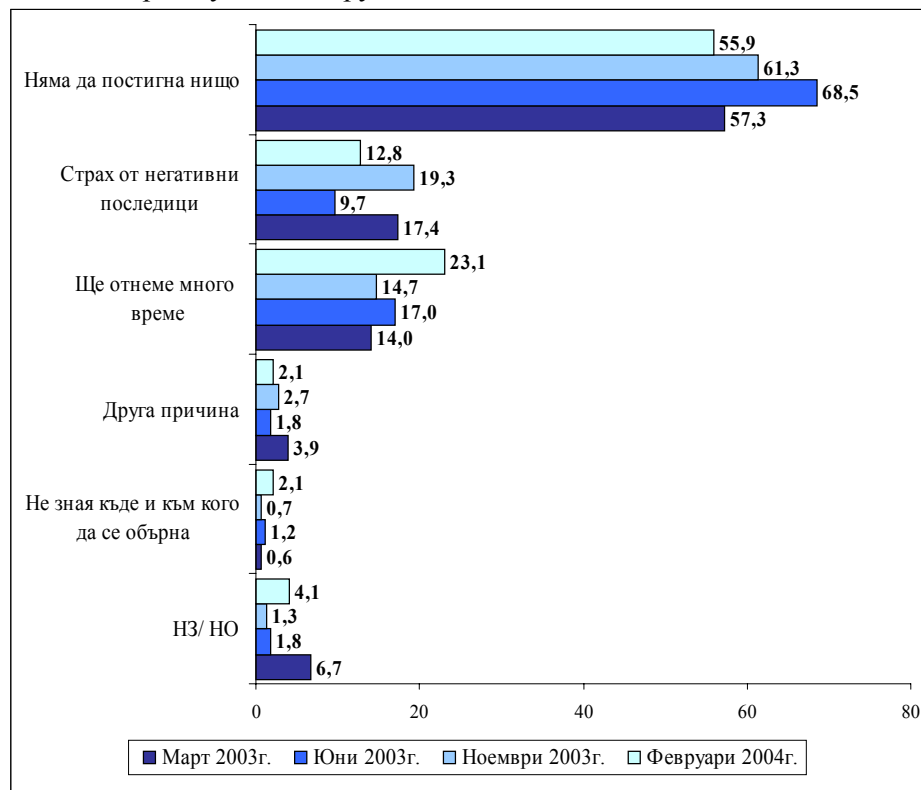
База: Бизнесмените, които през последната година са се сблъскали със случаи на корупция (Март 2003г.: N=189; Юни 2003г.:N=187; Ноември 2003г.: N=174; Февруари 2004г.:N=217)

Постепенно *страхът от негативни последици*, който е една от основните причини за липса на противодействие на корупцията при бизнесмените, отстъпва пред *потенциалната загуба на време* (Графика 9).

Оптимистичен донякъде е фактът, че намалява делът на тези, които смятат, че предприемането на някакви действия няма да даде резултат. Вероятно при наличие на по-бърз и лесен начин за подаване на оплакване срещу корумпиран служител, мнозина бизнесмени биха се възползвали от него, за да избегнат допълнителните разходи, които са принудени да плащат, за да получат определена услуга.

Графика 9.

Относителен дял на причините, поради които не са предприети действия при случаи на корупция

База: Респондентите, които са се сблъскали със случаи на корупция и не са предприели никакви действия (Март 2003г.:N=178; Юни 2003г.: N=165; Ноември 2003г.:N=150; Февруари 2004г.:N=195)

ПОТЕНЦИАЛНА КОРУПЦИЯ

Потенциалната корупция се свързва с общия брой на случаите, в които върху представителите на бизнеса е бил оказван корупционен натиск от служителите в обществената сфера.

Корупционният натиск, оказан върху бизнеса, запазва стойностите си относително еднакви през цялата 2003 г. (Графика 2). Въпреки това, се наблюдава едва забележима, но все пак възходяща тенденция към нарастване на случаите на оказван натиск. Независимо от отношението на бизнесмените и желанието им да противодействат на корупцията, на практика промяна в средата няма. Опитите на обществените служители да въвлечат бизнесмените в корупционни сделки продължават да следват добре познатите си и работещи до момента схеми.

КОРУПЦИОНЕН НАТИСК ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

С някои изключения оказваният от различните професионални групи натиск запазва досегашните си стойности. Начело на класацията са *митническите и полицейските служители*, следвани от *лекарите*. При последните се забелязва осезаемо увеличение на корупционния

натиск - за период от една година делът на случаите, в които е оказван натиск върху бизнесмени нараства с 10 пункта (*Приложение 3, Таблица 3*).

Покачване на стойностите има и при всички *представители на съдебната система*, като най-забележимо то е при *прокурорите*. Другите две професионални групи, при които е регистриран по-голям натиск са *кметовете и общинските съветници*, и *народните представители*.

Сред изключенията са *политиците и лидерите на политически партии, служителите в министерства и данъчните служители*. При тях може да се говори за известно ограничаване на случаите на корупционен натиск. Най-голям обаче, е спадът при *преподавателите в университетите*, който предстои да се види доколко е траен или отново ще се покачи през лятото по време на кандидат-студентската кампания и изпитната сесия.

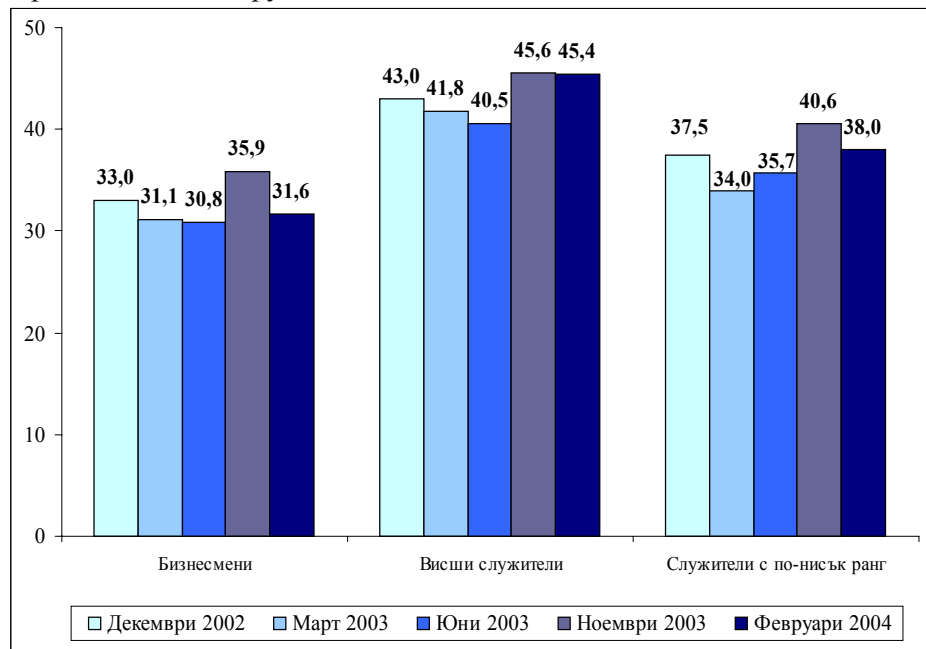
ЕФЕКТИВНОСТ НА ДЕЙСТВИЯТА НА ПРАВИТЕЛСТВОТО ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

Дори и да полага усилия за ограничаване на корупцията, те не намират отражение в дейността на бизнесмените, които са критично настроени към действията на правителството в тази насока.

Оценките на предприемачите, че правителството не прави нищо, за да ограничи корупцията сред различните категории *служители*, запазват високите си нива. Единствено по-благоприятни са те по отношение на корупцията в *бизнеса*, но това е сферата, която най-малко се влияе от усилията на управляващите (*Графика 10*).

Графика 10.

Оценки за ефективността на действията на правителството за ограничаване на корупцията *

База: Всички респонденти

*Относителен дял на отговорите "Правителството не прави нищо"

3. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

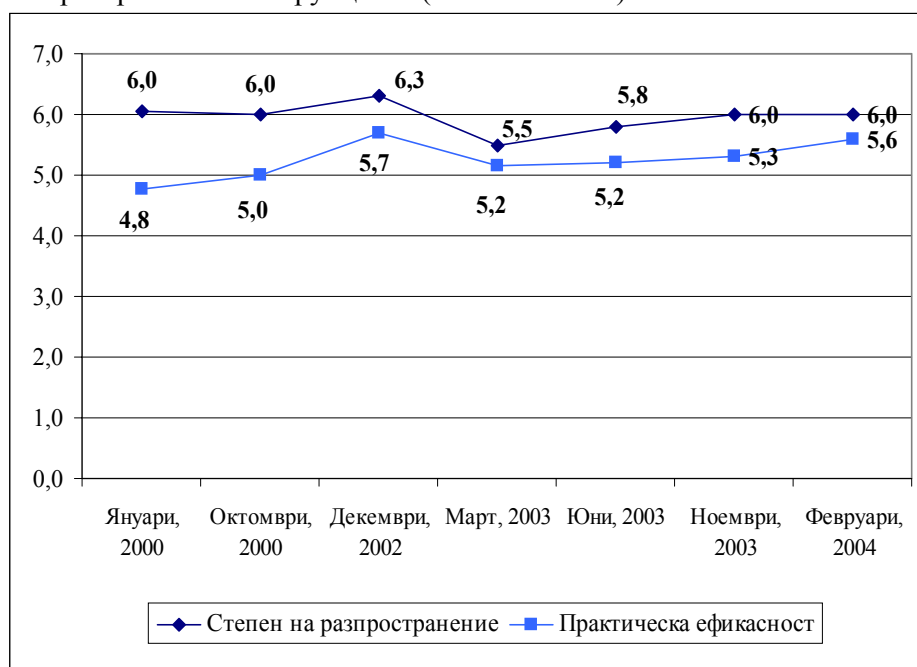
СТЕПЕН НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Оказва се, че връщането към високите стойности на оценките за разпространение на корупцията през ноември 2003г. не е било случайно. Погледнато в перспективата на цялостния мониторинг до момента, по-скоро оптимистичните оценки от началото на 2003г. са били изключение. Към момента отново се връща усещането за масовост на корупцията (*Графика 11*).

Устойчивостта на подобни негативни нагласи както при населението, така и при бизнеса са индикатор или за липса на целенасочени действия срещу корупцията в последните години, или за неефективност на предприетите мерки.

Графика 11.

Разпространение на корупцията (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРАКТИЧЕСКА ЕФИКАСНОСТ НА КОРУПЦИЯТА

Продължава покачването и на оценките за практическата ефикасност на корупцията (*Графика 11*). Като че ли с течение на времето, неизменното присъствие на корупцията в бизнеса позволява и нейното усъвършенстване. Тя вече не е просто “нормална”, макар и незаконна “сделка”, но постепенно придобива все по-ясни очертания – знаят се както начините за даване на подкуп, така и “тарифите” за различните видове “услуги”, получавани от обществените служители.

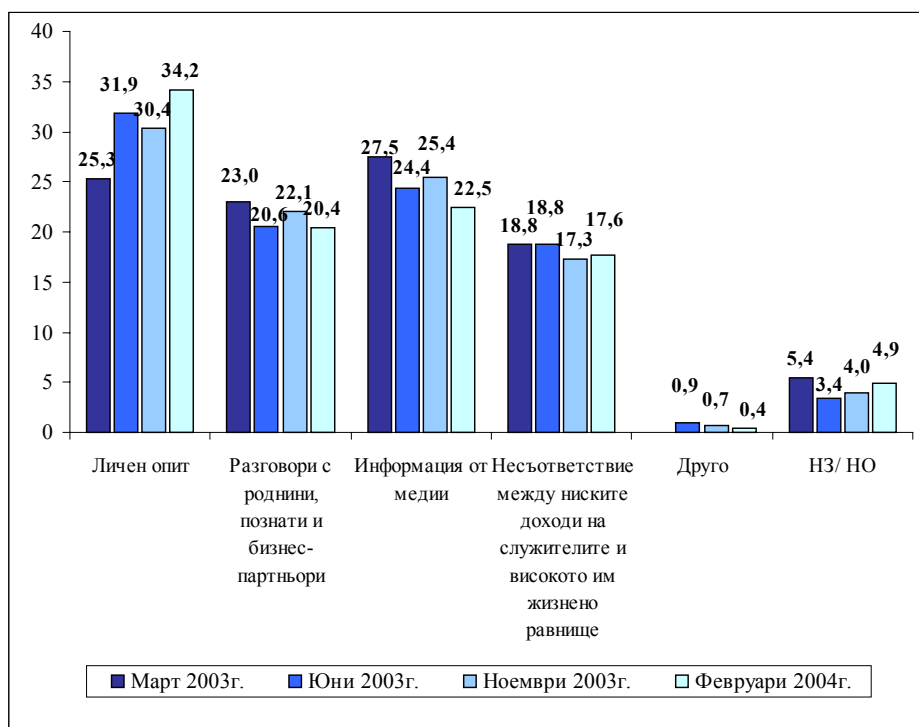
ФАКТОРИ, ОКАЗВАЩИ ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ФОРМИРАНЕ НА ОЦЕНКИТЕ ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Макар и не пряко, покачването на равнището на корупция в бизнеса може да бъде проследено и чрез факторите, които формират представите на предприемачите за явлението. Само за една година водещият фактор, *личният опит*, се покачва с девет пункта (*Графика 12*).

Повече от една трета от бизнесмените лично са се сблъскали с корупция в своята практика, а една пета базират оценката си на *разговори с приятели, роднини и бизнес-партньори*. Това говори за наличие на преки впечатления и достатъчно реални оценки за разпространението на корупция в бизнеса.

Графика 12.

Относителен дял на факторите, оказващи влияние върху формиране на оценките за разпространение на корупцията

База: Всички респонденти

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Обикновено представите за разпространение на корупцията при различните професионални групи се променят в една или друга посока едва при наличието на забележима промяна в реалния корупционен натиск, оказван от съответната група. Ето защо, добре е данните за тях да се разглеждат в по-дългосрочна перспектива, която отразява по-надеждно действителната ситуация.

Възможно е за даден период от време да не е регистрирано увеличение или спад на реалния натиск, а представата за дадена група като силно корумпирана да се увеличава. Такъв е случаят например с *полицейските служители (Таблица 2)*. Това може да се дължи на редица причини, като например по-честото обсъждане на темата в медиите или липсата на видимо ограничение на явлениято, което формира предварителни очаквания за корупционен натиск от страна на съответната група.

При други групи, като напр. *лекарите, кметовете и общинските съветници и представителите на съдебната система*, реално увеличеният корупционен натиск постепенно намира отражение и в представите на бизнесмените за размера на проблема корупция в съответната група.

Същото може да се каже и в обратна посока - успешното ограничаване на корупцията в *данъчната система* и сред *преподавателите и служителите в университетите* се отбелязва и от оценките на респондентите.

За три години едни от най-благоприятните оценки са дадени за *бизнесмените, служителите в министерства и журналистите*. Положителната тенденция за намаляване на корупцията при тези групи изглежда стабилна (*Таблица 2*).

Таблица 2.

Разпространение на корупцията по професионални групи (%)

	“Почти всички и повечето са въввлечени в нея”					
	Октомври 2000	Декември 2002	Март 2003	Юни 2003	Ноември 2003	Февруари 2004
Митнически служители	80,0	80,3	73,6	74,9	80,3	82,4
Полицейски служители	57,7	59,8	53,5	62,7	62,5	64,5
Политици, лидери на политически партии	64,5	59,6	55,3	57,5	62,7	64,3
Народни представители	60,2	60,8	53,9	54,3	58,7	58,2
Данъчни служители	58,8	62,7	50,3	58,0	62,9	58,0
Министри	60,2	54,5	42,1	51,4	55,6	56,1
Лекари	38,2	53,1	46,8	45,4	53,4	54,8
Кметове и общ. съветници	36,9	54,0	47,4	52,9	54,9	54,6
Съдии	53,4	57,4	47,7	50,4	53,4	53,7
Прокурори	49,3	56,5	49,0	50,2	52,0	52,0
Адвокати	52,0	53,0	47,0	50,3	49,4	52,0
Общински служители	49,3	54,2	43,2	49,6	47,5	50,1
Служители в министерства	60,0	57,8	43,2	49,1	46,8	50,1
Следователи	43,2	52,2	43,6	47,5	46,8	44,4
Банкери	43,1	46,4	37,4	39,6	40,6	39,9
Бизнесмени	50,9	47,6	38,9	38,9	41,1	36,7
Административни служители в съдебната система	34,2	43,6	33,1	35,7	32,1	35,2
Служители и преподаватели в университети	29,6	30,0* 42,6**	25,1* 30,9**	23,1* 32,6**	24,5* 38,2**	23,6* 34,8**
Представители на НПО	25,0	30,7	22,4	28,1	32,1	30,1
Журналисти	21,6	24,3	14,1	15,4	17,3	14,9
Учители	8,9	17,2	10,7	10,9	12,8	11,7

* Служители в университети

** Преподаватели в университети

ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Въпреки колебанията, които се забелязват, може да се каже, че в оценките на бизнеса за разпространението на корупцията в почти всички институции има намаление. За период от една година то е по-осезаемо във *ведомствата, които издават различни разрешителни (ХЕИ, ДВСК и др.), митниците и народното събрание (Таблица 3).*

Представите на бизнесмените за останалите институции остават на същото ниво като през март 2003г. Известно покачване има само в *системата на МВР и в образователната система, но то е твърде нестабилно, за да се говори за трайна тенденция.*

Въпреки липсата на промяна в отделните институции, като цяло оценките на бизнеса за степента на разпространение на корупцията в различните сфери на държавната администрация продължават да са негативни. За една година двойно се увеличават отговорите, че към момента корупцията е обхванала *всички институции в държавата (Таблица 3).*

Таблица 3.

Институционално разпространение на корупцията *

	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>	<i>Февруари 2004</i>
В митниците, сред митническите служители	62,4	59,5	55,6	59,2
В съдебната система	36,7	36,4	32,1	34,8
В системата на МВР	20,4	24,9	27,8	23,1
В Народното събрание/ сред депутатите	24,2	19,5	20,7	21,2
Правителство, министри	20,1	19,2	18,5	18,9
В здравеопазването	18,3	17,9	16,6	18,9
Във ведомствата, които издават различни разрешителни (ХЕИ, ДВСК и др.)	22,1	20,6	16,2	18,0
В централната държавна администрация	12,8	13,3	13,3	10,2
В общинските администрации	17,4	17,0	12,4	15,3
В данъчната система	12,1	17,0	10,7	13,6
При едрия бизнес	13,0	8,4	9,3	7,0
В образователната система	2,5	1,4	3,3	3,2
В президентството	0,9	0,7	0,2	-
Навсякъде	6,3	8,6	14,3	14,2
<i>Друго</i>	<i>0,4</i>	<i>0,2</i>	<i>1,9</i>	-

База: Всички респонденти

* Сборът от процентите е повече от 100, защото респондентите са посочвали до три отговора.

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА РАЗЛИЧНИ ФОРМИ НА КОРУПЦИОННО ПОВЕДЕНИЕ В БИЗНЕСА

Липсата на осезаема промяна по отношение на разпространението на корупцията в бизнес-сферата са вижда ясно и при различните форми на корупционно поведение. Всички те запазват оценките си за “висока степен” на разпространение през целия изследван период – януари 2000г. – февруари 2004г.

Единствено при *провеждането на приватизационни търгове* може да се говори за известно ограничение, но то се дължи по-скоро на обективно намаления брой на приватизационните търгове, отколкото на реално предприети анти-корупционни мерки (*Приложение 3, Таблица 4*).

За липсата на последователна анти-корупционна политика и действително ограничаване на корупцията говори и покачването на случаите на приемане на пари или подаръци за *изпълнение на служебните задължения на обществените служители*. Не се забелязват сериозни фактори, които да ограничават служителите в опитите им да се облагодетелстват от служебното си положение.

4. ЦЕННОСТНИ И МОРАЛНИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА КОРУПЦИЯТА

ПРИНЦИПНА ДОПУСТИМОСТ

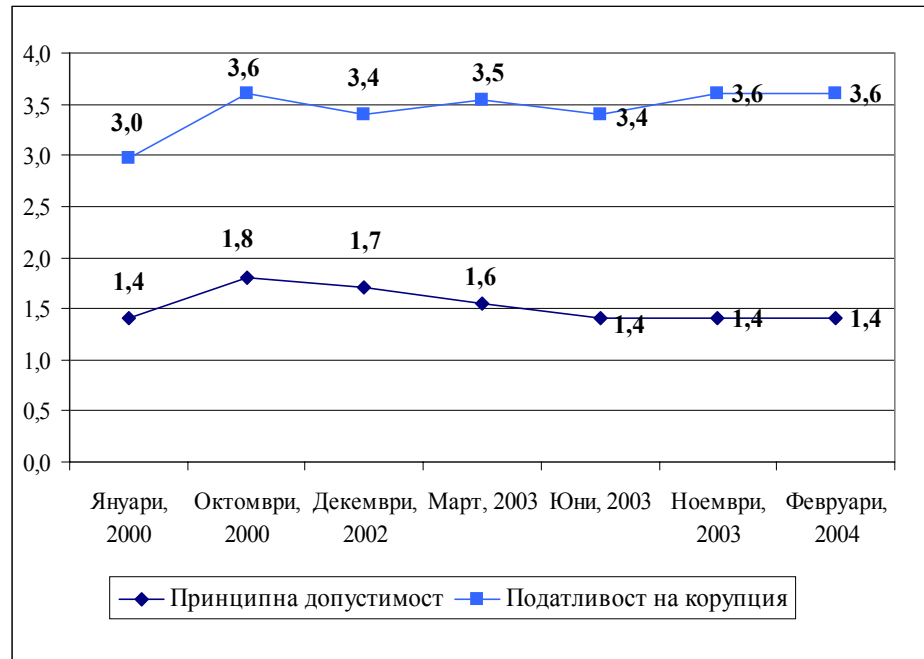
За разлика от реалното им участие в корупционни практики, на ценностно ниво бизнесмените все по-малко приемат и одобряват подобен начин на допълнително “договаряне” и решаване на проблеми с обществените служители (*Графика 13*).

Независимо от оценките им обаче, факт е, че повечето от тях участват по един или друг начин в корупционни практики. Това показва, че средата, в която развиват дейността си не само упражнява корупционен натиск върху тях, но и не толерира неучастие в добре организирания механизъм на корупцията.

Четирима от всеки десет бизнесмени споделят, че за фирмите в техния бранш е утвърдена практиката да *плащат “допълнителни суми”*, за да могат да си вършат работата, а над една трета твърдят, че *обикновено се знае предварително колко големи трябва да бъдат тези суми* (*Приложение 3, Таблица 5*).

Графика 13.

Предпоставки за наличие на корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

ПОДАТЛИВОСТ НА КОРУПЦИЯ

Податливостта на бизнеса на корупция продължава да се колебае, но тенденцията е към връщане на високите стойности от октомври 2000г. (Графика 13). Липсата на реално работещи анти-корупционни механизми, която благоприятства съществуването на вече утвърдени корупционни практики, оказва силен натиск върху бизнеса. Неучастието в корупцията често обрича бизнеса на неконкурентноспособност и проблеми при упражняване на дейността.

Може да се каже, че корупцията се е превърнала в съпътстваща част на бизнес-средата. Развиването на легална бизнес-дейност без плащане на допълнителни, нерегламентирани суми за различни видове обществени услуги е по-скоро изключение, отколкото правило.

5. ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА ПРОБЛЕМА КОРУПЦИЯ

АНТИКОРУПЦИОННИ МЕРКИ

Непроменената среда, в която са принудени да развиват бизнеса си и честият сблъсък с различни корупционни практики дават основание на бизнесмените все повече да се съмняват, че е възможно корупцията действително да бъде намалена. Въпреки че запазват подредбата си, предложените анти-корупционни мерки изглеждат все по-малко ефективни като начин за противодействие на корупцията (Приложение 3, Таблица 6).

Макар и с по-ниски стойности спрямо миналото изследване, все още четирима от десет бизнесмени вярват, че създаването на *неутрална, неправителствена, антикорупционна организация*, която да се занимава с конкретни случаи на корупция би могло да допринесе съществено за ограничаване на натиска, оказван върху тях.

ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

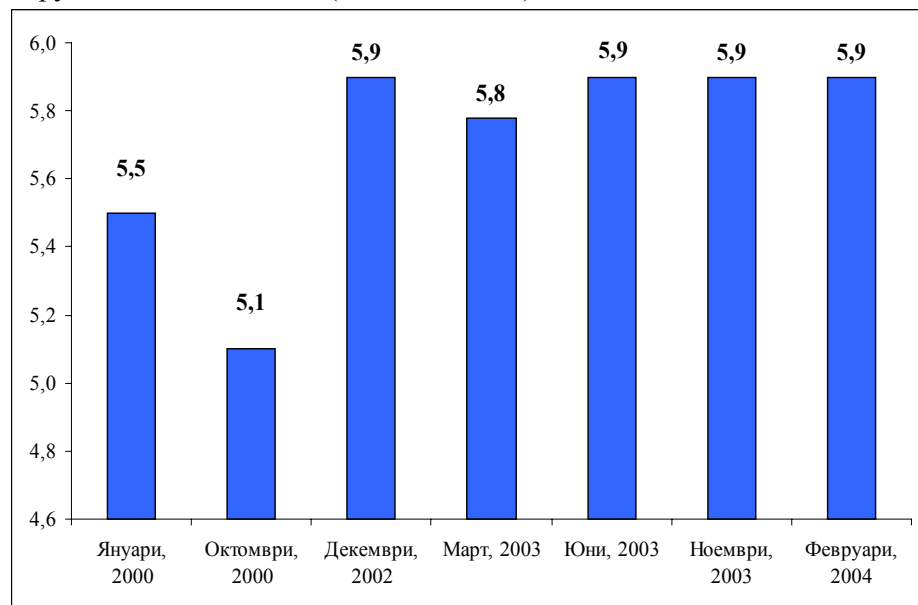
Създаването на специален орган, който да се занимава с разследване и изобличаване на корумпирани обществени служители е само една от възможните анти-корупционни мерки, които бизнесът смята, че биха били от полза.

Липсата на видими действия от страна на управляващите и празното говорене по темата, при наличието на увеличен корупционен натиск спрямо бизнеса, само засилва негативните оценки за възможностите на обществото да се справи с проблема корупция. От декември 2002г. насам те се запазват непроменени на най-високото си ниво от началото на мониторинга (*Графика 14*).

Основният извод, който се налага от данните и който все повече се утвърждава като трайна нагласа у бизнесмените е, че без значение каква е моралната им оценка и личното им виждане за корупцията, на практика те не могат да избягат от участието в една или друга форма на корупция. Силният натиск, който усещат върху себе си и бизнеса си е двупосочен – от една страна от необезпокояваните от ограничения и санкции обществени служители, а от друга – от самата бизнес-среда, която е силно изкривена и деформирана. Среда, в която, за да си конкурентноспособен, трябва не само да плащаш, ако ти поискат, но и да знаеш на кого колко да предложиш “неофициално”, за да можеш да запазиш и развиеш бизнеса си.

Графика 14.

Корупционни очаквания (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Корупционни индекси – теоретични принципи и методика на изчисление

Корупционните индекси представляват обобщение на основните показатели на Системата за мониторинг на корупцията (СМК) на *Коалиция 2000*. Всеки индекс обобщава няколко въпроса, задавани на респондентите и позволява извършването на сравнения във времето. Корупционните индекси приемат стойности от 0 до 10. Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за състоянието на корупцията в страната. Индексите, чиято числова стойност клони към 0, показват максимална близост до идеала за “общество без корупция”.

Корупционните индекси се основават на системата от показатели (индикатори), чрез които се отразява състояние на корупционното поведение и отношението към различните форми на корупция. Теоретичният модел на корупцията, който лежи в основата на изследванията на СМК обособява на следните нейни елементи:

1. Корупционни действия.

Корупционните действия се делят на два основни типа – даване на подкуп и вземане на подкуп. Тези действия се наблюдават в две основни ситуации: 1) когато гражданите дават подкуп, за да получат нещо, което им се полага по закон (т.нар. "смазване на колелата) и 2) когато от гражданите се дават подкупи, за да получат нещо, което не им се полага по закон. Наблюдаваната честота на корупционните действия характеризира равнището на корупция в страната. От съществено значение за измерването на стойностите на този показател и начинът, по който се задават въпросите на респондентите. В това отношение възприетото в СМК решение почива на няколко съществени положения, които имат за цел да осигурят неутралност, обективност и анонимност: 1) вместо думата "подкуп" се използва формулировката "даване на пари, подарък или услуга"; 2) от респондентите не се иска информация, която указва колко, на кого и пр. са дали, за да "бъде решен определен техен проблем", а се регистрира единствено фактът на "даването"; 3) освен информация за "даване" на подкупи, от респондентите се иска информация и за искането на подкуп, т.е. за честотата на оказвания от страна на държавните служители натиск.

Конструиранията на тази основа Корупционни индекси са следните:

- Лично участие. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи на "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на реалната корупция в страната за определен период от време.
- Корупционен натиск. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи, при които от тях е поискано "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на потенциалната корупция в страната за определен период от време.

Следва специално да се отбележи, че показателите, отразяващи корупционните действия, не отразяват оценки, мнения или представи, а самопризнания за честотата на определен тип действия. Върху този тип показатели се изгражда методологията на виктимизационните изследвания, които имат дълга традиция и се използват за оценка на реалното равнище

на престъпност в дадена страна. Терминът "реално" е съществен, тъй като по множество причини не всички случаи на престъпления стигат до регистриране в полицията, а само част от обявените в полицията престъпления достигат до съдебната система.

2. Ценностни и морални предпоставки.

Макар да не определят пряко равнището на корупция, ценностните и моралните принципи оказват съществено влияние върху поведението на гражданите. От множеството показатели в тази област в СМК се наблюдават няколко свързани с корупцията нагласи: 1) равнището на толерантност спрямо различни форми на корупция; 2) равнището на "разпознаваемост" на различни видове корупция; 3) склонността на гражданите да използват корупционни практики за решаване на възникнали проблеми.

Конструирани на тази основа Корупционни индекси включват:

- Принципна допустимост. Този индекс отразява равнището на толерантност спрямо разнотипни корупционни действия на депутати и чиновници в министерствата.
- Податливост на корупция. Индексът обобщава серия от въпроси, които имат за цел да оценят склонността на гражданите да прибегват до корупционни средства при решаване на ежедневните си проблеми.

И двата индекса от тази група отразяват оценки и мнения. Тяхната динамика в позитивен план показва засилването на нетолерантността към корупцията и утвърждаването на морални норми, недопускащи участието в корупционни действия.

3. Степен на разпространение на корупцията.

Субективните оценки на гражданите за разпространението на корупцията отразяват създадената в обществото атмосфера по отношение на корупцията и свързаният с нея имидж на институциите и професиите на властта. Тези оценки не отразяват пряко равнището на корупция, тъй като са продукт на представи и впечатления формиращи в резултат на текущия публичен дебат, медийното отразяване на корупцията, лични предубеждения и пр. В по-общ план те отразяват оценката на гражданите дали властимащите защитават техните интереси или използват служебното си положение за отстояване на частни интереси. Този аспект на корупцията е обхванат от два индекса:

- Степен на разпространение на корупцията. Този индекс осреднява оценките на респондентите за степента на поразеност на обществото (а също и отделни институции и професионални групи) от корупция.
- Практическа ефикасност. Индексът осреднява оценките на респондентите за това доколко корупцията е ефективно средство за решаване на проблеми. Ефикасността е друг измерител на разпространението на корупцията: високата ефикасност създава интерес да се използва корупцията и означава, че корупцията реално е широко използвано средство за решаване на проблеми.

4. Очаквания, свързани с корупцията.

Очакванията свързани с корупцията измерват степента, в която обществеността вярва, че проблемът корупция може да бъде решен. В този смисъл очакванията представляват баланс между начинът, по който респондентите схващат демонстрираната от управляващите политическа воля и тяхната оценка за размерите и сериозността на проблема корупция.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2
Корупционни индекси

Таблица 1. Корупционни действия

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>	<i>Февруари 2004</i>
<i>Лично участие</i>	2,1	1,1	1,2	1,3	1,2	1,3
<i>Корупционен натиск</i>	3,1	2,4	2,3	2,3	2,5	2,5

Таблица 2. Ценностни и морални предпоставки

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>	<i>Февруари 2004</i>
<i>Принципна допустимост</i>	1,8	1,7	1,6	1,4	1,4	1,4
<i>Податливост на корупция</i>	3,6	3,4	3,5	3,4	3,6	3,6

Таблица 3. Степен на разпространение на корупцията

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>	<i>Февруари 2004</i>
<i>Степен на разпространение на корупция</i>	6,0	6,3	5,5	5,8	6,0	6,0
<i>Практическа ефикасност</i>	5,0	5,7	5,2	5,2	5,3	5,6

Таблица 4. Очаквания, свързани с корупцията

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>	<i>Февруари 2004</i>
<i>Корупционни очаквания</i>	5,1	5,9	5,8	5,9	5,9	5,9

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

Таблица 1.

Пречки пред дейността и развитието на бизнеса (%)

	Голям проблем
Престъпността	47,3
Нелоялната/ незаконна конкуренция	46,7
Размерът на данъците	45,4
Достъпът до финансиране на бизнес-дейности	43,7
Правилата при издаване на разрешителни	39,7
Макроикономическата обстановка в страната	35,7
<i>Корупцията сред административните служители</i>	34,6
Правилата, процедурите при придобиване на земя	28,0
Инспекциите/ проверките от контролните органи	24,4
Съдебната система	20,6
<i>Корупцията сред контрагентите по веригата</i>	20,2
Политическата ситуация в момента	17,2
Работата на местната администрация	16,8
Работата на централната администрация	16,1
Правилата/ процедурите при наемане, уволнение на работници и служители	13,6
Правилата/ процедурите при откриване на фирма	8,5

База: Всички респонденти

Таблица 2.

Относителен дял на бизнесмените предприели действия през последната година при случаи на корупция (%)*

Действия	Март 2003	Юни 2003	Ноември 2003	Февруари 2004
Оплакване в полицията	0,5	2,7	1,7	2,8
Подаване на жалба в съда	1,1	3,2	1,7	1,8
Обърнах се към по-висшестоящ служител	2,1	5,3	8,1	4,1
Свързах се с представител на медиите	1,6	1,6	0,6	1,8
Друго	0,5	3,2	1,7	1,4
Не съм предприел никакви действия	94,2	88,2	86,7	89,9

База: Бизнесмените, които през последната година са се сблъскали със случаи на корупция (Март 2003г.:N=189; Юни 2003г.:N=187; Ноември 2003г.:N=174; Февруари 2004г.:N=217)

*Сборът от процентите е повече от 100, защото респондентите са посочвали повече от един отговор.

Таблица 3.

Корупционен натиск по професионални групи (%)

	Декември 2002		Март 2003		Юни 2003		Ноември 2003		Февруари 2004	
	Да	База	Да	База	Да	База	Да	База	Да	База
Митнически служители	34,2	249	31,9	182	35,6	163	39,6	144	37,7	212
Полицейски служители	32,9	320	26,7	288	27,3	278	30,9	265	31,6	307
Лекари	33,2	363	21,7	345	20,1	319	27,0	319	31,3	358
Общински служители	29,6	356	22,5	334	20,9	316	21,9	306	24,8	379
Политици, лидери на политически партии	12,1	-	20,0	115	18,7	107	24,7	73	19,0	116
Данъчни служители	21,9	356	18,3	361	17,0	348	23,8	344	18,4	396
Адвокати	24,5	-	14,4	187	12,8	196	14,3	168	16,7	198
Кметове, общински съветници	17,6	225	12,7	212	12,3	212	8,6	186	15,9	245
Народни представители	10,6	139	9,6	83	13,6	88	11,4	44	15,8	76
Министри, служители в министерства	4,8 [♦] 25,4 ^{♦♦}	184	8,8 [♦] 15,8 ^{♦♦}	68 139	8,7 [♦] 26,2 ^{♦♦}	69 141	6,1 [♦] 16,7 ^{♦♦}	33 108	8,6 [♦] 14,8 ^{♦♦}	58 176
Служители, преподаватели в университети	10,5 ^{**} 11,9 ^{***}	189	9,6 ^{**} 11,0 ^{***}	104 109	11,4 ^{**} 25,0 ^{***}	70 76	12,7 ^{**} 22,4 ^{***}	55 58	10,5 ^{**} 14,0 ^{***}	95 93
Съдии	12,2	181	11,1	126	6,9	131	9,6	114	13,4	112
Следователи	10,3	170	7,9	101	7,9	114	9,7	93	12,1	99
Прокурори	7,6	156	3,8	106	7,2	111	5,4	93	12,1	99
Административни служители в съдебната система	12,2	211	7,8	180	12,0	175	14,9	161	11,7	196
Бизнесмени	13,4	392	12,9	334	12,0	324	11,7	308	11,6	370
Банкери	16,3	281	13,8	275	9,8	265	9,7	207	10,8	287
Друг	41,0	81	12,1	33	11,1	36	12,9	31	7,7	65
Представители на НПО	14,2	-	7,3	109	5,6	90	9,5	63	6,8	103
Учители	12,9	218	4,1	169	8,8	136	7,9	140	6,6	183
Журналисти	1,5	-	3,9	129	3,7	107	5,0	80	5,2	116

*Относителен дял на тези от контактувалите със съответната група, на които са искани пари, подаръци или услуги

** Служители в университети.

*** Преподаватели в университети.

♦ Министри

♦♦ Служители в министерства

Таблица 4.

Степен на разпространение на различни форми на корупционно поведение в бизнеса (%)

	Декември 2002		Март 2003		Юни 2003		Ноември 2003		Февруари 2004	
	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен
Приемането на подкупи от служители и политици за въздействие при разпределяне на държавните поръчки	5,1	82,3	8,1	77,2	3,6	80,3	4,3	81,2	5,7	80,9
Приемането на подкупи от служители и политици при провеждането на приватизационни търгове	4,0	85,1	6,0	82,3	6,1	80,5	3,1	83,8	6,4	83,4
Приемането на подкупи от служители и политици при издаването на лицензи или разрешения за извършване на законни дейности	8,1	81,3	13,2	75,4	9,0	80,5	7,8	79,6	10,2	82,4
Приемането на подкупи от служители и политици при укриване или намаляване на данъци	18,5	67,7	25,7	56,4	19,2	63,1	17,6	65,6	17,4	68,8
Приемането на пари или подаръци при изпълнението на служебни задължения	15,7	73,8	19,7	69,8	16,7	73,3	14,7	73,0	16,3	76,6
Приемането на пари или подаръци за благоприятно решаване на криминални процеси	5,1	82,3	9,8	60,2	7,5	64,7	8,6	60,4	7,4	65,4
Използване на връзки и протекции за назначаване на роднини и приятели на ръководни служители	4,0	85,1	7,6	81,0	5,0	84,8	5,3	83,3	4,7	86,6
Финансиране на политически партии и предизборни кампании с цел обслужване на частни интереси	8,1	81,3	3,8	77,2	4,5	76,2	5,2	75,8	3,4	79,0

Таблица 5.

Наличие на корупционни практики, свързани с бизнеса (%)

	Съгласен
След като фирмата плати исканата сума, обикновено услугата се извършва така, както е уговорено	45,4
За фирмите от моя бранш е утвърдена практика да се налага да плащат “допълнителни суми”, за да могат да си вършат работата	42,0
Фирмите от моя бранш обикновено знаят предварително колко големи трябва да бъдат “допълнителните суми”, които се очакват от тях	37,8
През последната година се увеличиха неофициалните плащания, с които се заобикалят законите	37,6
Подкупи дават тези, които нямат връзки, за да си свършат работа	37,6
Дори когато фирмата плаща “допълнителни суми”, съществува опасението, че може да бъде поискано още, например от друго длъжностно лице	36,5

База: Всички респонденти

Таблица 6.

Очаквания за ефикасността на мерките за ограничаване на корупцията (%)

	В малка степен	В средна степен	В голяма степен	НЗ/ НО
Създаване на независим орган, разследващ корупцията във висшите етажи на властта	43,7	18,3	31,8	6,2
Създаване на етични комисии в държавните ведомства	66,7	17,6	9,6	6,2
Въвеждане на етични кодекси в държавните ведомства	65,4	20,4	8,1	6,2
Въвеждане на етични кодекси за бизнеса	61,4	16,8	14,2	7,6
Създаване на неутрална, неправителствена, антикорупционна организация, която да разкрива корумпираните личности, без да публикува името на подалия сигнала	32,9	20,6	41,6	4,9

База: Всички респонденти

Таблица 7.

Реакция на бизнеса в случаи на корупция по тип на изследваните фирми (%)

А. Готовност за плащане на определена сума пари на служител за разрешаване на бизнес проблем	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Ще платя във всички случаи	2,0	1,3	2,3	-
Ще платя, ако сумата е разумна	17,7	25,3	6,8	10,8
Няма да платя, ако мога да реша проблема по друг начин	57,6	52,0	59,1	62,2
Няма да платя в никакъв случай	14,8	10,0	6,8	20,3
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	7,9	11,3	25,0	6,8
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
В. Случаи, в които през последната година респондентите не са успели да сключат сделка поради това че конкурент е платил подкуп или е използвал “връзки”	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Във всички случаи	2,5	1,3	-	-
В повечето случаи	7,4	10,0	13,6	5,4
Само в отделни случаи	28,6	32,0	20,5	21,6
В нито един случай	43,3	38,0	36,4	47,3
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	18,2	18,7	29,5	25,7
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
С. Отражение на отказа от плащане на подкуп върху бизнеса на респондентите	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Отрази се позитивно	1,0	1,3	-	-
Отрази се негативно	15,8	22,0	18,2	9,5
Нямаше последици за бизнеса ми	8,4	12,7	9,1	10,8
<i>Не са ми искали подкуп</i>	50,2	37,3	40,9	51,4
Не съм отказвал да платя подкуп	8,9	7,3	6,8	6,8
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	15,8	19,3	25,0	21,6
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Д. Причини, поради които респондентите не са предприели никакви действия за разкриване/ изобличаване на корумпираното лице	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Не зная къде и към кого да се обърна	2,4	2,9	-	-
Ще ми отнеме много време, което не мога да си позволя да загубя	11,8	34,3	29,4	26,1
С моите действия няма да постигна нищо	60,0	47,1	64,7	60,9
Страх ме е от негативни последствия	21,2	8,6	-	4,3
Друга причина	1,2	4,3	-	-
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	3,5	2,9	5,9	8,7
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

База: Всички респонденти